

Konrad Sebastian Morawski

<https://orcid.org/0000-0001-8158-6493>

Oleszyce

Szkic do portretu księcia Jerzego Karadziordziewicia (1887–1972), którego nazwano szaleńcem

Zarys treści: Artykuł zawiera omówienie najważniejszych faktów w życiorysie księcia Jerzego Karadziordziewicia na podstawie źródeł upublicznionych w ostatnich latach. Artykuł zrywa ze zniekształconą narracją na temat księcia Jerzego, stosowaną w okresie międzywojennej, a następnie komunistycznej Jugosławii.

Outline of content: The article discusses the most vital facts in the biography of Crown Prince George Karađorđević. The main part of the text elaborates upon the most important issues in the biography of Crown Prince George Karađorđević based on sources made public in recent years. The article breaks with the distorted narrative about Prince George produced during the interwar and then communist Yugoslavia.

Słowa kluczowe: Jerzy Karadziordziewić, dynastia Karadziordziewićów, król Aleksander I, król Piotr I, Jugosławia Karadziordziewićów, Jugosławia w okresie międzywojennym, zabójstwo Kolakowicia

Keywords: George Karađorđević, Karađorđević dynasty, King Alexander I of Yugoslavia, King Peter I of Serbia, Karađorđevićs Yugoslavia, Kingdom of Yugoslavia in interwar period, the murder of Kolakovic

Wstęp

Jeżeli do dyskursu naukowego można by wprowadzić określenie „doktor Jekyll i pan Hyde”, to Jerzego Karadziordziewicia należy uznać za osobę, która stanowi odzwierciedlenie owej fikcyjnej postaci wykreowanej w prozie Roberta Louisa Stevensona. Dwoistość natury niedoszłego króla Serbii stała się nieomal legendarna, bo Karadziordziewiciom zależało, aby w pamięci masowej zachować

wyłącznie podstawowe fakty na temat księcia Jerzego. Pamięciobójstwo, którego współautorem był jego młodszy brat, król Aleksander, okazało się nieskuteczne, bo współcześnie wiadomo więcej na temat życiorysu Jerzego, niż życzyliby sobie Karadziordziewiciowie. Prawda o księciu, którego nazwano szaleńcem, długo była przeinaczana, tuszowana i wykorzystywana do celów politycznych. Jednak perspektywa prawie 50 lat od śmierci Jerzego pozwala omówić najważniejsze wątki w jego mrocznym życiorysie.

W każdym razie trudno dokonać jednoznacznej oceny tej postaci. Nie są w stanie tego zrobić współcześni historycy z Serbii, których postać księcia Jerzego różni, jeśli chodzi o zajmowane stanowiska. Wiodącym celem tego artykułu nie będzie więc próba oceny dorobku życia niedoszłego władcy Serbii i zjednoczonego państwa jugosłowiańskiego, choć ocenie zostaną poddane konsekwencje spisku na jego pozycję w państwie, ale omówienie i chronologiczne usystematyzowanie najważniejszych wątków w jego życiorysie. Tym bardziej wydaje się to zasadne, gdyż książkę Jerzy w literaturze polskiej – zarówno naukowej, jak i popularyzatorskiej – nie doczekał się szerszego omówienia. Był postacią, o której incydentalnie wspomniano w monografiach i artykułach odnoszących się do dziejów Serbii i Jugosławii, ale białe plamy jego życiorysu stanowiły skuteczną przeszkodę w podjęciu omówienia najważniejszych wątków, w które został uwikłany.

Aktualna dostępność źródeł daje nadzieję na opracowanie szkicu do portretu skomplikowanego życiorysu księcia Jerzego. W pracy posłużyłem się przede wszystkim materiałem źródłowym wywodzącym się z Serbii, zestawiając i dokonując analizy najważniejszych artykułów i dokumentów odnoszących się do omawianej postaci, ze szczególnym uwzględnieniem materiałów opublikowanych lub udostępnionych w ostatnich kilku latach. Artykuł uzupełniłem niezbędnymi opracowaniami z zakresu historii państw bałkańskich na przełomie XIX i XX w., które posłużyły jako materiał do omówienia tła historycznego życiorysu księcia Jerzego. Dodatkowo sięgnąłem po archiwalne artykuły prasowe (serbskie, polskie i francuskie), a także materiały ilustracyjne, które umożliwiły dokonanie zarysu biografii Jerzego Karadziordziewicia.

Jerzy z Karadziordziewićów

Jerzy Karadziordziewić urodził się 8 września 1887 r. w czarnogórskiej Cetynii jako najstarszy syn Piotra Karadziordziewicia oraz księżniczki Zorki Czarnogórskiej¹. Nadano mu imię na cześć założyciela dynastii Karadziordziewićów, słynnego Jerzego Czarnego. W tym czasie Serbią władała dynastia Obrenowićów, ale przeciw niej działała silna opozycja polityczna, która w porozumieniu z serbskimi elitami

¹ Była to Ljubica Petrović-Njegoš, córka wpływowego księcia (1860–1910), następnie króla (1910–1918) Czarnogóry Mikołaja, którego dziedzictwo stanowi jeden z podstawowych aspektów tożsamości narodowej współczesnych Czarnogórców.

wojskowymi w 1903 r. dokonała przewrotu w państwie². W jego wyniku koronowanym władcą Serbii został Piotr Karadziordziewić, a jego pierwszym następcą wyznaczono Jerzego, któremu nadano tytuł Jego Królewska Wysokość Książę Koronny Serbii.

Wraz z objęciem przez Karadziordziewiciów władzy w Serbii kilkunastoletni następca tronu musiał przerwać naukę w rosyjskim Korpusie Kadetów cara Aleksandra II. Po raz pierwszy do Serbii przybył w 1903 r., a godność następcy tronu oficjalnie przyjął 21 września 1904 r. w dniu uroczystej koronacji Piotra Karadziordziewicia. Książę Jerzy uczestniczył w pochodzie królewskim, zajmując miejsce u boku króla i młodszego brata Aleksandra³. Przed Karadziordziewicami był to czas wyzwań. Król Piotr I otwarcie głosił potrzebę zjednoczenia narodów południowosłowiańskich oraz uniezależnienia się od ekspansywnej polityki Habsburgów⁴.

Wkrótce jednak na dworze Karadziordziewiciów doszło do pierwszego skandalu, którego sprawcą był następca tronu. W 1905 r., niedługo po uzyskaniu pełnoletności, książę Jerzy sprowokowany uwagami ojca wdał się z nim w szarpaninę. Król Piotr I zarzucał synowi porywczosć w obchodzeniu się ze służbą, na co jego najstarszy syn odpowiedział aktem fizycznej agresji. Sprawę zatuszowano, ale książę Jerzy został przez ojca ukarany dziesięciodniowym odosobnieniem w belgradzkim Kalemegdanie⁵.

Kolejny, znacznie poważniejszy skandal z udziałem następcy tronu wybuchł kilka lat później. Otóż 14 marca 1909 r. w ciężkim stanie do szpitala w Belgradzie przewieziono półprzytomnego lokaja księcia Jerzego, Stevana Kolakovicia. Mężczyzna został kopnięty w brzuch, następnie w wyniku utraty równowagi spadł ze schodów, a rany, które mu zadano, okazały się śmiertelne. Kolaković zmarł kilka dni po operacji. Jego nieumyślnym zabójcą był książę Jerzy, który kopnął służącego w przyływie wściekłości, gdy ten poinformował, że nie dostarczył listu napisanego przez następcę tronu do kobiety⁶. Według wspomnień spisanych i opublikowanych po latach książę Jerzy takimi słowami opisywał to dramatyczne wydarzenie: „Padało. To był zimny marcowy deszcz [...] trenowałem z pomocą Kolakovicia. Kazał mi osiodłać konia [...] pomagał mi. Kiedy już siedziałem w siodle, przypomniałem sobie o liście”⁷.

² Okoliczności zamachu w Królestwie Serbii w 1903 r. szeroko omówiłem w artykule opublikowanym w „Przeglądzie Geopolitycznym” w 2016 r. Zob. K.S. Morawski, *Krwawy przewrót w Serbii w 1903 roku: ustalenia w świetle archiwalnych relacji prasowych*, „Przegląd Geopolityczny” 15 (2016), s. 101–121.

³ *Koronacja Piotra I*, „Gazeta Lwowska” (22 IX 1904), nr 217, s. 2–3.

⁴ H. Batowski, *Rozpad Austro-Węgier 1914–1918*, Kraków 1982, s. 27.

⁵ Д. Живојиновић, *Краљ I Карађорђевић*, Београд 2003, с. 325–363.

⁶ *Престолонаследник Ђорђе*, „Политика” (14 III 1909), № 1858, с. 1.

⁷ Archiwa Magazynu Moj Nedeljnik (dalej: AMMN), M. Vogojević, *Краљевић Ђорђе од двора до луднице*.

Księżę polecił Kolakoviciowi, aby zaniósł list do nigdy nieujawnionej kobiety. Następnie wspominał samo zdarzenie:

Manewrowałem cały dzień, późnym wieczorem zmoknięty i zmarznięty wróciłem do domu. Nie miałem czasu na myślenie o liście w ciągu dnia. Ale zaraz po przyjeździe, gdy tylko zobaczyłem Kolakovicia, przypomniałem sobie o liście. Zapytałem sługę czy przysłała jakaś odpowiedź, a ten odparł, że nie dostarczył listu adresatce, bo nie mógł go odnaleźć w moim pokoju. Wrzasnąłem na Kolakovicia i podniosłem rękę, aby go uderzyć. Rękę utknęły w płaszczu, którego jeszcze nie zdjąłem, więc uniosłem nogę i mocno pchnąłem Kolakovicia. Wydawało mi się, że się potknął [...] widziałem, że ciężko się porusza⁸.

Po ciosie zadany przez księcia Jerzego jego sługa opuścił pokój, następnie źle się poczuł i udał się do szpitala, gdzie później zmarł. Wydarzenie próbował zatuszować dwór, ale wkrótce informacje o śmiertelnym pobiciu Kolakovicia przedostały się do lokalnej prasy⁹.

Być może wpływ na taki obrót spraw miał fakt, iż część elit politycznych i wojskowych współpracujących z dworem weszła w konflikt z księciem Jerzym. Jego największymi wówczas przeciwnikami byli oficerowie Dragutin Dimitrijević i Petar Živković, a także politycy Triša Kaclerović, Kosta Kumanudi i Jaša Nenadović. Wszyscy pośrednio lub bezpośrednio zostali zamieszani w zamach na Obrenowiciów w 1903 r., więc ich determinacja w usuwaniu niewygodnych polityków, nawet tych z rodzin królewskich, była rozbudzona przelaną już krwią. W każdym razie historyk i dziennikarka Zorica Janković wskazała, że najbardziej niechętny następcy tronu był wytrawny dyplomata i wielokrotny premier Serbii Nikola Pašić, sugerując, że to on mógł stać za przeciekami do prasy, które upubliczniły skandal z udziałem księcia Jerzego¹⁰.

W prasie serbskiej, powiązanej z elitami rządzącymi, otwarcie domagano się zrzeczenia się praw do tronu przez księcia Jerzego. Taki stan rzeczy przybrał na sile, ponieważ następca tronu regularnie krytykował serbskie elity polityczne i wojskowe. Autorom przewrotu w państwie z 1903 r. zarzucał nadmierne aspiracje do zajmowania wysokich stanowisk, politykom zaś korupcję i dbałość przede wszystkim o własne interesy, a nie narodu serbskiego¹¹. Historyk Dragoljub Živojinović stwierdził, że księżę Jerzy tak bardzo naraził się elitom wojskowym, że już w 1907 r. istniały przeciwko niemu plany spisku¹².

Na zdecydowane i dalece niedyplomatyczne kroki najstarszy syn króla Piotra I pozwalał sobie również w relacjach z monarchią Habsburgów. W Wiedniu były powszechnie znane antywęgierskie wypowiedzi księcia Jerzego, a także idące

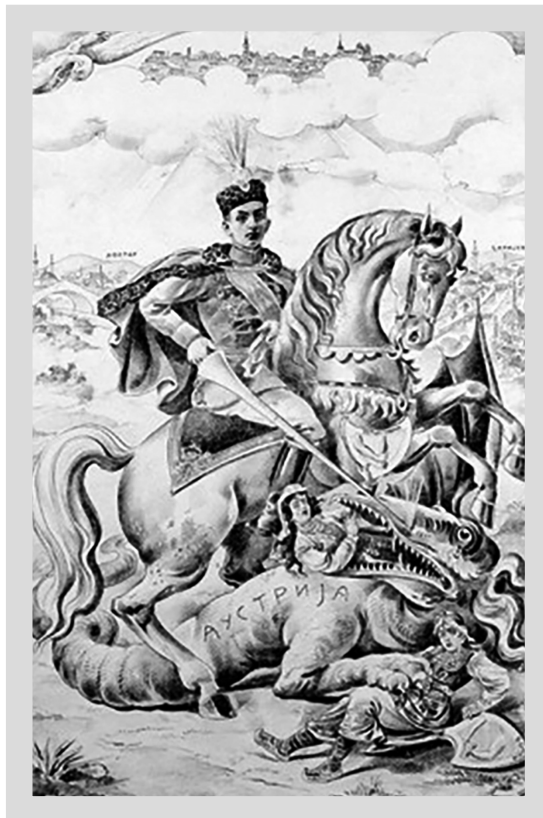
⁸ *Ibidem*.

⁹ Престолонаследник Ђорђе..., c. 1.

¹⁰ Z. Janković, *U senci Nikole Pašića i Josipa Broza*, <http://vreme.com> (dostęp: 19.03.2021).

¹¹ *Ibidem*.

¹² Д. Живојиновић, *op. cit.*, c. 325–363.

1. Książę Jerzy w wyobrażeniu Petara Markovicia zadaje cios hegemonii Habsburgów na terytoriach południowosłowiańskich; zbiory Matica Srpska Gallery udostępnione w Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Petar_Markovi%C4%87_-_Smrt_a%C5%BEdaji,_Princ_%C4%90or%C4%91e_Kara%C4%91or%C4%91evi%C4%87_kao_Sv._%C4%90or%C4%91e_1908,_litografija,_Galerija_Matice_Srpske.png (dostęp: 19.03.2021).

wraz z nimi próby podżegania do buntu wobec władzy Habsburgów wśród mieszkańców południowosłowiańskich terenów Austro-Węgier¹³. Wszakże jeszcze w październiku 1908 r. książę Jerzy dokonał otwartej krytyki cesarza Franciszka Józefa I, gdy anektował Bośnię i Hercegowinę¹⁴. Serbia została zmuszona do uznania aneksji¹⁵, pomimo że na terenie zajęтым przez Austro-Węgry żyło wówczas ok. 820 tys. Serbów¹⁶. Na wieść o tym wydarzeniu na oczach 20 tys. Serbów książę Jerzy zdep-

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Le Traité de Berlin va Être Déchiré*, „Le Petit Parisien” (5 X 1908), no. 11664, s. 1.

¹⁵ L. Zovko, *Studije iz pravne povijesti Bosne i Hercegovine. 1878–1941*, Mostar 2007, s. 26.

¹⁶ Dane zostały opracowane na podstawie struktury religijnej Bośni i Hercegowiny z 1910 r. Uwzględniono w niej wyznawców prawosławia (840,3 tys.), islamu (622 tys.), religii rzymskokatolickiej (422,4 tys.), judaizmu (11,6 tys.) oraz innych religii (15,5 tys.). Podziały religijne

tał i spalił flagę austro-węgierską, a polityków serbskich, którzy uznali aneksję, nazwał „tchórzami”¹⁷.

Doskonałą ilustracją poglądów księcia Jerzego wobec monarchii Habsburgów było dzieło Petara Markovicia, pt. *Śmierć Smoka*. Można więc wysunąć wniosek, że na tym etapie działalności księżę Jerzy zyskiwał sympatię narodu serbskiego, ale równocześnie rosła przeciwko niemu opozycja polityczna na czele z dyplomata-ami pokroju Pašicia. Ponadto na arenie międzynarodowej przekreślił szanse na prowadzenie dialogu z potężną monarchią Habsburgów. W ten sposób preten- dent do tronu nie zapowiadał się na władcę pokojowego, ale raczej dążącego do sprowokowania konfliktu pomiędzy Serbią a Austro-Węgrami.

Na tej podstawie łatwiej zrozumieć, w jak trudnej pozycji znalazł się księżę Jerzy, gdy do publicznej wiadomości przedostała się informacja o ataku na Kolakovicia. Przeciwko następcy tronu negatywne nastroje podsycali przeciwnicy wewnątrz kraju, a jego wizerunek uległ również znaczącemu osłabieniu na arenie międzyna- rodowej. Trudno jednoznacznie ocenić, jaką rolę w procesie abdykacyjnym księcia Jerzego odegrał Pašić, ale biorąc pod uwagę pragmatyzm polityczny, z którego sły- nął ten polityk, wydaje się prawdopodobne, że wywarł wpływ na króla, aby podjął decyzję o odsunięciu od władzy swego najstarszego syna. Księżę Jerzy oficjalnie zrzekł się pretensji do tronu 27 marca 1909 r.¹⁸ Była to jedyna konsekwencja nie- umyślnego zabójstwa, którego dokonał, ponieważ przed śmiercią na Kolakoviciu wymuszono zeznanie, że w wyniku nieostrożności sam spadł ze schodów, co uznano też za główną przyczynę jego obrażeń¹⁹. Zeznanie Kolakovicia brzmiało: „W nocy z 27 na 28 lutego upadłem ze schodów i uderzyłem się w brzuch. [...] Natychmiast poczułem silny ból w żołądku i zabrano mnie do szpitala”²⁰.

Dwa dni później zostało opublikowane kolejne, tym razem dłuższe oświad- czenie, które potwierdzało wersję, że w pałacu zdarzył się nieszczęśliwy wypa- dek. Oficjalnie księżę Jerzy został oczyszczony z zarzutów, ale w rzeczywistości

---

w zasadzie odpowiadały podziałom narodowościowym, wśród których prawosławnych należało utożsamiać z Serbami, islamistów z narodem muzułmańskim, a wyznawców religii rzymskokatolickiej z Chorwatami. Biorąc zatem pod uwagę dynamikę zmian w strukturze narodowościowej z 1895 r. i strukturę religijną z 1910 r., można było w przybliżeniu podać, że w 1908 r. Bośnię i Hercegowinę zamieszkiwało ok. 820 tys. bośniackich Serbów. Pewne rozbieżności w danych o strukturze religijnej wspomnianego terytorium z 1910 r. zaszły w opracowaniach Ante Čuvala oraz Piotra Eberhardta, ale nie były one rozległe w skali omawianego tematu, bowiem liczone od kilku do kilkunastu tysięcy ludzi. Por. A. Čuvalo, *The A to Z of Bosnia and Herzegovina*, Plymouth 2007, s. 196–197; P. Eberhardt, *Przemiany demograficzno-etniczne na obszarze Jugosławii w XX wieku*, Lublin 2005, s. 73–74.

¹⁷ *Најмистериознији српски принц: Ђорђе Карађорђевић, јунак из давних времена*, <https://srbin.info> (dostęp: 19.03.2021).

¹⁸ Д. Живојиновић, *op. cit.*, s. 325–363.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Data w zeznaniu odpowiada regułom kalendarza juliańskiego obowiązującego wówczas w Serbii. АММН, М. Вогојевић, Краљевић Ђорђе од двора до луднице.

poniósł karę, którą była rezygnacja z serbskiej korony. O zrzeczeniu się praw do tronu napisano wówczas w gazecie „Politika” w całkowicie antyaustriackim tonie: „Ten, który był najbardziej wyrazistym przedstawicielem narodowego oporu wobec Austrii, został usunięty i Austria teraz triumfuje. W pamięci ludzi pozostanie to na zawsze, zarówno w Serbii, jak i poza nią. Wszystko inne zostanie zapomniane i pozostanie tylko jedno: następcą tronu Jerzy został usunięty, ponieważ chciał wojny o Austrię”²¹.

Książę Jerzy w swoich wspomnieniach wydanych drukiem w 1969 r. stwierdził, że padł ofiarą spisku, sugerując, że został sprowokowany przez swojego lokaja: „[...] moi przeciwnicy mieli wspólnika w osobie, której ufałem i która zawsze była po mojej stronie”²². Warto jeszcze przytoczyć oficjalny akt abdykacyjny, który w liście do premiera zawarł książę Jerzy:

Podeksycytowany całkowicie nieuzasadnionymi i niesprawiedliwymi insynuacjami spowodowanymi przez niefortunny zbieg okoliczności [...] rzekam się wszelkich praw i prerogatyw, które przysługują mi zgodnie z Konstytucją [...] zrzekając się na zawsze wszystkich praw do tronu, które przysługują mi zgodnie z ziemską konstytucją, zawsze będę gotów poświęcić swoje życie jako Serb i żołnierz królowi i ojczyźnie²³.

Wszystko to wskazuje, że książę Jerzy uznał swoją abdykację za patriotyczny obowiązek. Nie godził się ze stawianymi mu zarzutami, ale rozumiał, że tylko zrzeczenie się praw do tronu przyczyni się do uniknięcia kryzysu w państwie. Nie miał dużego wyboru, bo gdyby nie podjął decyzji o rezygnacji z przysługujących mu praw, zostałyby siłowo usunięty z urzędu w wyniku spisku wojskowego. Jerzy zachował tytuł księcia, a także przysługujące mu uposażenie, ale jego nadzieje, jako następcy słynnego Jerzego Czarnego, zostały rozwiane wraz z aktem abdykacyjnym.

Następcą króla Piotra I oficjalnie już następnego dnia, tj. 28 marca 1909 r., został jego drugi syn Aleksander, co było nieuniknione, ale dostarczyło dodatkowego upokorzenia Jerzemu. Otóż Živojinović stwierdził, że bracia pałali do siebie nienawiścią²⁴. Książę Jerzy był niepohamowany, zdecydowany i często wdawał się w konflikty z politykami oraz wojskowymi, książę Aleksander zaś miał introwertyczną naturę, ale potrafił budować dobre relacje z wpływowymi oficerami serbskimi²⁵. Charakter księcia Jerzego przysporzył mu w kraju tylu przyjaciół, ilu wrogów. Zresztą społeczeństwo w pierwszych latach rządów Karadziordziewiców w Serbii patrzyło na dynastię z nieufnością. Zarówno król Piotr I, jak również jego synowie przed obaleniem Obrenowiców nie mieszkali w Serbii. Wraz z objęciem władzy królewskiej w kraju oczekiwano od Karadziordziewiców dowodów

²¹ Престолонаследник Александар, „Politika” (15 III 1909), с. 2.

²² Ђ.П. Карађорђевић, *Истина о моме животу*, Београд 1969.

²³ Д. Живојиновић, *op. cit.*, с. 325–363.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

przywiązania do narodu i konkretnych działań, które miały na celu zbudowanie silnej pozycji kraju na arenie międzynarodowej, poprawę warunków bytowych mieszkańców, a także zjednoczenie ziem południowosłowiańskich. Dlatego wszelkie akty lekkomyślnych działań, które stały się częścią życiorysu następcy tronu księcia Jerzego, stopniowo doprowadzały do kruszenia się jego wizerunku i pozycji w państwie.

Živojinović przypomniał, że książe Jerzy potrafił przeprawić się konno przez zamazniętą Sawę, wdawać się w bójki z opryszkami w belgradzkich tawernach czy też głośno przeklinać w miejscach publicznych²⁶. Jeden z jego zagranicznych nauczycieli, Pan Levaser stwierdził, że poznał „[...] inteligentnego, ale źle ukształtowanego księcia, moralnie zaniedbanego”²⁷.

Książe Jerzy lekceważył edukację. Zaprzyjaźnił się z cenionym serbskim matematykiem Mihailem Petrovićem „Alasem”²⁸, ale była to przyjaźń, która jeszcze bardziej destrukcyjnie wpływała na osobowość skompromitowanego następcy tronu. Najstarszy syn króla Piotra I zainteresował się matematyką, próbując nawet podjąć korespondencję naukową z wybitnym naukowcem Henrim Poincaré²⁹, ale o wiele częściej wyprawiał się z Petrovićem na ryby. Wędkarstwo stało się jedną z największych pasji życiowych księcia Jerzego³⁰. Nie uszło to uwadze króla, który na pewien czas przed zrzeczeniem się praw do tronu najstarszego syna napisał do niego:

Nie jestem przeciwnikiem łowienia ryb. To dobry sport, a rybacy to uczciwi ludzie. Sam nawet łowiłem ryby, ale to było w czasie wolnym i nie byłem spadkobiercą tronu. Jesteś w innej sytuacji. Twoje działania są w centrum uwagi, a wszystko, co robisz, jest komentowane wśród ludzi. Nie należysz już tylko do siebie, pamiętaj o tym i uważaj, aby nie wywołać niechcianej reakcji swoim zachowaniem³¹.

Rady udzielone przez króla Piotra I synowi nie wywarły żadnego skutku. W tym czasie książe Jerzy nie cieszył się w Serbii dobrą reputacją, a coraz bardziej druzgocąca opinia na jego temat przedostawała się do środowiska międzynarodowego. Jeden z francuskich dyplomatów miał o następcy tronu Królestwa Serbii

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Wybitny matematyk ten pseudonim zawdzięcza zamiłowaniu do wędkarstwa. Dosłownie oznacza „rybak rzeczny” (tłum. K.S. Morawski).

²⁹ Zachował się list, w którym książe Jerzy prosił Poincaré o pomoc w rozwiązaniu skomplikowanego problemu matematycznego: „Drogi Profesorze, [...] Proszę wybaczyć swobodę zwracania się bezpośrednio do Mistrza w celu wyjaśnienia wyników współczesnych badań w tej kwestii. Pytanie jest następujące: Jaka jest najmniejsza z wartości granicznych, które może przyjąć funkcja wielomianowa $F(z)$, gdy zmienna (z) rośnie w nieskończoność wzdłuż różnych wektorów na tej płaszczyźnie? Błagając o wybaczenie moich natręctw, błagam, Monsieur, przyjmij ten wyraz moich pełnych szacunku pozdrowień. Jerzy” (tłum. K.S. Morawski).

³⁰ *Mihailo Petrović Alas. Life, Work, Times*, ed. S. Pilipović, G. Milovanović, Ž. Mijajlović, Belgrade 2019, s. 192–193.

³¹ *Ibidem*, s. 193.

2. Książę Jerzy (po lewej stronie) i Mihailo Petrović prezentują jeden z swoich okazów rybackich – ważącego 120 kg suma; zbiory Fundacji Mihailo Petrovicia udostępnione w Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Djoprđe_and_mika.png (dostęp: 19.03.2021).

powiedzieć: „degenerat”³². Ponadto kwestia statusu księcia Jerzego w państwie wciąż była tematem dyskusji czołowych serbskich polityków. Jeden z wpływowych ministrów, Stojan Protić wypowiedział słowa: „Książę Jerzy nie powinien być usuwany z Serbii, ani nie powinien tu zostać”³³. W wymowny sposób akcentują one niechęć elit politycznych do „problematicznego” księcia, a także stanowią zapowiedź jego zniewolenia w późniejszych latach.

Stan psychiczny księcia Jerzego po zrzeczeniu się praw do tronu w 1909 r. uległ poważnemu załamaniu. Z jego wspomnień dowiadujemy się:

Uciekam z domu, uciekam od rodziny – uciekam od siebie. Spędzam dni i dni nad Dunajem. Razem z profesorem Petrovićem biwakujemy w chatkach rybackich, dzieląc życie

³² Д. Живојиновић, *op. cit.*, s. 325–363.

³³ I. Radojičić, *Đorđe Karađorđević: Srpski princ koji je i Hitleru i Titu rekao „Ne”*, <https://www.011info.com> (dostęp: 23.03.2021).

ze zwykłymi rybakami. Jestem tak ubrany jak oni – mam jedną czapkę, której nigdy nie zdejmuję. A profesor zawsze ma na sobie ten sam słomkowy kapelusz. Jego twarz pociemniała, szorstka od wiatru i słońca. Ciągłe łowimy w dzień i w nocy, a starzy rybacy, moi przyjaciele, kręcą ze zmartwieniem głowami, patrzą, jak jestem przygnębiony³⁴.

W późniejszych latach Petrović wyznał, że książe Jerzy nie rozstawał się z długopisem, którym podpisał akt zrzeczenia się praw do tronu. Bez wątpienia podjęta przez niego decyzja wpłynęła druzgocąco na jego stan psychiczny, ale nieoczekiwanie najbliższe lata wyznaczone były względną pomyślnością.

Ważne wydarzenie w życiu księcia Jerzego nastąpiło 26 grudnia 1910 r., gdy na pokładzie samolotu „Farman IV” pilotowanego przez rosyjskiego lotnika Borysa Maslennikowa przeleciał nad Belgradem, stając się pierwszym Serbem, który obleciał w powietrzu Serbię³⁵. W lotach brali także udział książe Aleksander oraz książe Paweł. Zresztą młodzi Karadziordzewiowicowie wykazywali duże zainteresowanie rozwojem lotnictwa. W 1912 r. książe Jerzy odbył lot do bazy wojskowej w Verdun³⁶. Francja na tyle go pochłonęła, że postanowił wznowić edukację w Paryżu. Tam też zdradzał swoje zainteresowanie motoryzacją. Jednak we Francji ponownie ujawniła się dwoistość natury Jerzego – naukę przeplatał hulaszczymi wybrykami, zainteresowanie motoryzacją potrafił zamienić na rozbitcie drogiego samochodu, którym kierował, czy też rozwijał w Serbii Związek Sokołów Serbskich oraz towarzystwa sportowo-patriotyczne, aby w niewybrednych określeniach krytykować członków własnej rodziny.

W 1912 r. został poddany badaniu psychiatrycznemu przez wykładowcę Sorbony, dr. Ernesta Dupré. Stwierdzono nasilające się stany lękowe i myśli samobójcze. Doktor Dupré wykazał się jednak dygresją, że tego typu symptomy dotyczą każdego człowieka, który nadużywa alkoholu³⁷.

Najlepsze momenty w życiu księcia Jerzego przypadają na okres dwóch wojen bałkańskich (1912–1913) oraz przede wszystkim I wojny światowej. Niedoszły król Serbii na własne życzenie zaciągnął się do czynnej służby w armii i został bohaterem wojennym, czego dowodzą liczne orderzy i medale, które zostały mu przyznane. Warto przede wszystkim przywołać jedną z potyczek mających miejsce w teatrze działań I wojny światowej.

Otóż podczas bitwy nad Driną, która toczyła się od 6 września do 4 października 1914 r., doszło do kilkunastu starć. Za jedno z najcięższych uznaje się bitwę pod Mačkovem Kamenem pomiędzy 19 a 22 września 1914 r. W starciu udział wziął książe Jerzy, który zdaniem francuskiego korespondenta wojennego Henriego Barbiego wykazał się dużymi umiejętnościami na placu boju. Książe

³⁴ *Mihailo Petrović Alas...*, s. 192–193.

³⁵ *Летење младих Карађорђевића у пионирском добу ваздухопловства*, <http://www.vazduhoplovnetradicijesrbije.rs> (dostęp: 20.03.2021).

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Д. Живојиновић, *op. cit.*, s. 325–363.

dostrzegając natarcie austro-węgierskie, zdołał zmobilizować spanikowaną armię serbską, wykrzykując słowa: „Żołnierze! Jestem księżę Jerzy, najstarszy syn waszego króla! Niech odważni podążają za mną!”³⁸.

Batalion armii serbskiej ruszył w kierunku wroga. Na czele natarcia podążał konno księżę Jerzy, który został ranny w pachwinę, ale uszedł z życiem, choć spodziewał się najgorszego. Barbie zanotował, że heroiczny księżę w chwili zwątpienia miał wypowiedzieć słowa: „Pozwólcie mi umrzeć za Serbię”³⁹.

Wiadomość o heroizmie Jerzego ucieszyła króla Piotra I, który odwiedził pierworodnego w szpitalu⁴⁰. Wątpliwości nie pozostawia fakt, że król kochał swojego syna i łatwo nie mógł pogodzić się, że nie będzie jego następcą. Swojemu adiutantowi zwierzył się: „Jerzy to moja krew, a Aleksander to krew jego dziadka”⁴¹, co jednak nie odbierało osądu Piotrowi I na temat skandali, w jakie zamieszany był Jerzy. W późniejszych latach wojny księżę odznaczał się jeszcze na polu bitewnym (walczył m.in. na froncie salonickim), ale nie zdołał przebić się po najwyższych szczeblach kariery wojskowej, uzyskując finalnie stopień podpułkownika. Jego awans blokowała generalicja serbska, która mając na uwadze skandale z udziałem księcia, nie mogła dopuścić go do uzyskania stopnia generalskiego. Warto wspomnieć, że w czasie I wojny światowej działania Jerzego były często sabotowane przez wysokich rangą oficerów – celowo nie informowano byłego następcy tronu o podejmowanych działaniach militarnych, stąd też Jerzy często podejmował samodzielne inicjatywy i mobilizował swoich żołnierzy do spontanicznych zrywów przeciwko armii austro-węgierskiej, czym zapracował sobie na porównanie do Jerzego Czarnego⁴².

Status księcia Jerzego w państwie uległ znaczącemu pogorszeniu, gdy 16 sierpnia 1921 r. zmarł król Piotr I. Monarcha w zasadzie już od 1914 r. pozostawał na uboczu władzy, pełniąc wyłącznie ceremonialnie funkcje w państwie, które od 1918 r. weszło w skład Królestwa Serbów, Chorwatów i Słoweńców⁴³. W jego imieniu wszystkie kluczowe decyzje podejmował księżę regent Aleksander. W każdym razie król Piotr I sprawował cichy protektorat nad starszym synem. Jego śmierć oznaczała utratę swoistego parasola ochronnego dla Jerzego, co zresztą zauważono na łamach gazety „Politika”⁴⁴. W pogrzebie monarchy, który odbył się 22 sierpnia 1921 r., nie mógł uczestniczyć przebywający we Francji księżę regent Aleksander.

³⁸ Materiał archiwalny Radio-Televizija Srbije, *Сабља краљевина Ђорђа (РТС, 28. септембар 2014)*.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Карађорђевић П. Ђорђе*, Удружење грађана „Аманет” Ужице, <https://prvisvetskirat.rs> (dostęp: 18.03.2021).

⁴¹ Z. Janković, *op. cit.*

⁴² I. Radojčić, *op. cit.*

⁴³ Arhiv Jugoslavije, Збирка фотографија Двора Краљевине Југославије, sygn. ОЗФ-74-1, Краљ Петар Први Карађорђевић, 10 Јануар 1917.

⁴⁴ *Краљ Петар Први*, „Политика” (17 VIII 1921), № 4782, с. 1.

3. Ranny pod Mačkovem Kamenem księżę Jerzy zostaje przetransportowany do szpitala; https://web.archive.org/web/20141001012717im_/http://www.rts.rs/upload/storyBoxImageData/2014/09/25/17418045/Ranjenog%20princa%20Djordja%20dovoze%20u%20Valjevo.jpg (dostęp: 19.03.2021).

W związku z tym najważniejszym członkiem rodziny królewskiej na tej smutnej uroczystości był księżę Jerzy⁴⁵.

W kolejnych latach nie dochodziło do poważnych skandali z udziałem Jerzego, ale jego młodszy brat postanowił pozbyć się dawnego konkurenta do tronu. Pretekstem, który posłużył za wtrącenie Jerzego do miejsca izolacji, był incydent z lutego 1925 r. Najstarszy syn króla Piotra I zaatakował dowódcę gwardii w koszarach, a następnie kilku oficerów, którzy pospieszyli mu z pomocą. Przyczynę agresji stanowiła rzekomo ukrywana przez dowódcę poczta adresowana do Jerzego. Niewykluczone, że była to prowokacja przygotowana przez króla Aleksandra, znającego porywczy temperament brata skłonnego do emocjonalnych wybuchów nawet przy najmniej błahych powodach. Księcia Jerzego obezwładniono, następnie został umieszczony w Zamku Myśliwskim w Belje, skąd po roku przeniesiono go do Specjalnego Szpitala Psychiatrycznego w Górnej Toponicy w obrębie administracyjnym Niszu, gdzie przebywał do 1941 r.⁴⁶ Sam król Aleksander nazywał swojego brata „szaleńcem”, którego należy izolować od społeczeństwa⁴⁷.

⁴⁵ Погреб Краља Петра Првог, „Политика” (22 VIII 1921), № 4787, с. 2.

⁴⁶ M. Kovačević, *Princ je ipak bio malo lud? Istine i laži o najčudnijem Karađorđeviću*, <http://blic.rs> (dostęp: 19.03.2021).

⁴⁷ Д. Милијић, *Принц Ђорђе повремено меду Србима*, <http://sloven.org.rs> (dostęp: 21.03.2021).

Kulisy usunięcia księcia Jerzego z życia publicznego w państwie omówił Borislav Jovanović, który stwierdził, że w latach 1921–1925 serbskie elity polityczne i wojskowe gromadziły materiały kompromitujące niedoszłego króla. Jednym z nich był raport ministra spraw wewnętrznych Kosty Timotejivicia, w którym oskarżono Jerzego o szaleństwo. W raporcie przedstawionym przed Radą Ministrów konkluzja brzmiała, iż należy ograniczyć wolność niedoszłego władcy⁴⁸. Równolegle w tym czasie narastał konflikt pomiędzy Jerzym a Aleksandrem, o którym wspominał Paweł Michalak⁴⁹. Działalność byłego pretendenta do tronu przysparzała królowi trosk, rujnując wizerunek Karadziordziewiciów na arenie międzynarodowej, ale równocześnie godziła w autorytet króla w państwie, nękanym przecież rozmaitymi namiętnościami narodowościowymi.

Niewiele wiadomo o życiu księcia Jerzego w okresie przymusowego osadzenia w szpitalu psychiatrycznym. Nie odebrano mu godności książęcej, ale poza samą izolacją doznawał upokorzeń innego typu, takich jak odebranie jego imienia prestiżowemu 18 Pułkowi Piechoty⁵⁰. Pewne jest, że książę Jerzy utrzymywał regularny kontakt listowny ze swoim przyjacielem Petroviciem, choć musiał robić to pod pseudonimem, gdyż zakazano mu odwiedzin i korespondencji⁵¹. W 1934 r., po zabójstwie króla Aleksandra w Marsylii, książę wyrażał nadzieję na opuszczenie szpitala, na co zgody nie wyraził książę regent Paweł⁵². Psychiatrzy zdiagnozowali u Jerzego schizofrenię, ale jeden z lekarzy po latach stwierdził, że rozpoznanie choroby zostało całkowicie sfalszowane na polecenie rządu. Mówiąc o zniewolonym księciu, wspominał: „Bez względu na wszystko, nie był szalony i wszyscy o tym wiedzieli [...] to była po prostu diagnoza polityczna”⁵³.

Zachował się także raport z badania stanu zdrowia Jerzego, przeprowadzonego 27 marca 1927 r. Można w nim przeczytać, że Jerzy od najmłodszych lat był zrzędlawy i impulsywny, a obecnie cierpi na bezsenność i obsesję, że zostanie otruty. Dodatkowo stwierdzono u niego megalomanię, skłonności do głośnego przeklinania, melancholię i niekontrolowane ataki agresji. Potwierdzono schizofrenię, choć diagnozę całkowicie podważył młody wówczas psychiatra Uroš Jekić, który uznał, że schizofrenia została zdiagnozowana u Jerzego, bo niczego innego nie dało się wymyślić. Sugestię, że przetrzymywanie byłego następcy tronu w szpitalu psychiatrycznym było inspirowane politycznie, potwierdziła inna wypowiedź

⁴⁸ B. Jovanović, *Princ Đorđe – okolnost ili sudbina*, Beograd 2012.

⁴⁹ P. Michalak, *Ideologia monarchii króla Jugosławii Aleksandra Karađorđevicia na łamach dziennika „Politika” w latach 1921–1934*, Poznań 2017, s. 78–81. Przy pisaniu artykułu opierałem się na ustaleniach zawartych w rozprawie doktorskiej Pawła Michalaka, która w formie monografii została wydana w 2020 r., pt. *Wizerunek monarchy w belgradzkim dzienniku „Polityka” za panowania króla Aleksandra Karađorđevicia (1921–1934)*.

⁵⁰ *Пешадијски пукову*, <http://otadzbina.pamti.rs> (dostęp: 22.03.2021).

⁵¹ *Mihailo Petrović Alas...*, s. 192–193.

⁵² M. Kovačević, *op. cit.*

⁵³ Д. Милијић, *op. cit.*

Jekicia: „My, lekarze, którzy przez przypadek znaleźliśmy się później w pobliżu księcia, znaleźliśmy prawdziwy stan rzeczy. Ale świadomi absurdu, jego i naszego, nie mogliśmy nic zrobić, jak tylko przyjąć to wszystko tak, jak zostało nam podane”⁵⁴.

Jekić w późniejszych latach często doglądał Jerzego. Nazywał księcia „więźniem bez możliwości kontaktu ze światem”⁵⁵, który z roku na rok stawał się coraz bardziej nieśmiały i zamknięty w sobie. Warto dodać, że według relacji Jekicia każdy pracownik z bezpośredniego otoczenia Jerzego otrzymywał dodatkowe wynagrodzenie z dworu, włączając w to lekarzy, obsługę szpitala, a nawet strażników. Panującym Karadziordziewiciom i elitom zależało, aby księżę Jerzy na zawsze pozostał w szpitalu – koszty nie miały znaczenia.

Księżę Jerzy został zwolniony ze szpitala w 1941 r., niedługo po agresji niemieckiej na Jugosławię. Hitler próbował wciągnąć Jerzego w intrygę polityczną, oferując mu tron w projektowanym marionetkowym państwie serbskim. Księżę stanowczo odmówił. Był przeciwnikiem nazizmu⁵⁶. Zresztą z tego powodu pamięć o nim bywa zniekształcana, gdyż komuniści, którzy przejęli władzę w Jugosławii, jako jedynemu z Karadziordziewiciów pozwolili pozostać w kraju – wszystkich pozostałych przedstawicieli dynastii uznano za wrogów państwa i nałożono na nich zakaz powrotu do kraju lub zostali z niego wydalenii. Przywódca powojennej Jugosławii Josip Broz Tito w księciu Jerzym nie upatrywał wroga władzy ludowej, ale wpływ na jego opinię miała międzywojenna reputacja najstarszego syna króla Piotra I, a nie sympatie komunistyczne, których nie podzielał. Trzeba jednak dodać, że księżę Jerzy zaakceptował władzę komunistów w kraju i nigdy przeciwko niej otwarcie nie występował.

Jeszcze w trakcie II wojny światowej księżę Jerzy podjął działania, które przyczyniły się do oswobodzenia z nazistowskiej niewoli Petrovicia. Ceniony matematyk został zwolniony z więzienia w 1943 r., zmarł 8 czerwca tego samego roku. W wyniku starań księcia Jerzego Petrović mógł umierać we własnym domu, a nie w niemieckiej niewoli⁵⁷.

Księżę Jerzy po II wojnie światowej był całkowicie obojętny na politykę. Wiódł spokojne, niczym niewyróżniające się życie. Poślubił Radmiłę Radonjić, ale para nie doczekała się potomstwa. Krótko przed śmiercią wydał drukiem wspomnienia, w których skarżył się na swój los, szczególnie krytycznie opisując czasy przymusowej izolacji w latach 1925–1941, którą nazywał „więzieniem”⁵⁸. Dzieło zostało poddane ścisłej cenzurze przez komunistów związanych z obozem Tity, stąd jego wydźwięk wydaje się dziś nieco zniekształcony i propagandowy, mający na celu

⁵⁴ I. Miladinović, R. Dragović, *Početak rata spasao princa Đorđa*, <http://novosti.rs> (dostęp: 22.03.2021).

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Најмистериознији српски принц...*

⁵⁷ M. Jandrić, E. Vasiljević, *Mathematical genius Mihailo Petrović – Mika Alas (1868–1943)*, „Scientific Technical Review” 68 (2018), no. 2, s. 8.

⁵⁸ Ђ.П. Карађорђевић, *op. cit.*

4a–b. Kontrasty. Następca tronu w Królestwie Serbii Jerzy z Karadziordziewiców w 1909 r. oraz mieszkaniec komunistycznej Jugosławii zapomniany Jerzy na kilka lat przed śmiercią; zbiory The Wartenberg Trust postcard collection udostępnione w Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prince_George_of_Serbia.jpg (dostęp: 19.03.2021).

przede wszystkim kompromitację Karadziordziewiców i międzywojennego systemu władzy w Jugosławii.

Księżę Jerzy zmarł w zapomnieniu 17 października 1972 r. w Belgradzie. Został pochowany w kościele św. Jerzego w Topoli, tzw. Oplenacu, ufundowanym przez króla Piotra I i stanowiącym miejsce pochówku członków rodu Karadziordziewiców. Tak oto w tej samej krypcie spoczywają m.in. zwaśnieni bracia Jerzy i Aleksander, ich ojciec Piotr I oraz założyciel dynastii Jerzy Czarny.

Zakończenie

Kim był Jerzy Karadziordziewicz i co po sobie pozostawił? Te pytania powracały w różnych momentach najpierw jugosłowiańskiej, a następnie serbskiej dyskusji o historii XX w. i dziedzictwie Karadziordziewiców. Odpowiedzi zawsze

różnicowały historyków i publicystów, ponieważ postać księcia nazywanego szaleńcem wymyka się próbom jednoznacznej oceny. Wokół życiorysu Jerzego Karadziordzewicia narosło wiele mitów, których autorami byli jego najbliżsi krewni, a także komuniści rządzący Jugosławią po II wojnie światowej.

Bez wątplenia życiorys niedoszłego króla Serbii mógłby stać się scenariuszem dramatu historycznego w wymiarze międzynarodowym. W serbskiej kulturze biografia Jerzego jest wykorzystywana w sztukach teatralnych i filmowych, opowiadających o losach Serbii w XIX i XX w., ale w tych wytworach kultury masowej znajduje się dużo uproszczeń i przekłamań. Życie Jerzego z Karadziordzewićów nie było proste, ale wiele wydarzeń z jego udziałem naznaczało kłamstwo. Książę miał porywczy temperament i nigdy nie odebrał starannej edukacji. Jego burzliwy charakter zepchnął go na manowce serbskiej polityki i życia publicznego, ale do upadku Jerzego przyczyniły się także serbskie elity polityczne i wojskowe, który widziały w nim osobistego przeciwnika, a zarazem człowieka nienadającego się na króla. Ostateczną decyzję o kilkunastoletniej izolacji Jerzego podjął jego młodszy brat Aleksander. Władca międzywojennej Jugosławii pozostawał w konflikcie z byłym pretendentem do tronu, który zagrażał mu personalnie, jak również w wymiarze wizerunkowym dla Serbii i zjednoczonego państwa południowosłowiańskiego.

Splot tych czynników, tj. porywczność i niestabilność charakteru Jerzego, podejmowane przezeń pochopne decyzje, a także dążenie elit do utrzymania wpływów w państwie oraz aspiracje Aleksandra, sprawił, że pierworodny syn króla Piotra I najpierw zrzekł się praw do tronu, a następnie został osadzony w miejscu odosobnienia pod pretekstem choroby psychicznej. Książę Jerzy nie był chory, ale konkretna sytuacja polityczna zmusiła poddanych w Królestwie Jugosławii, aby w tę chorobę uwierzyli. Ponad wspomnianymi aspektami chodziło też o dobro państwa, szczególnie gdy w 1918 r. proklamowano Królestwo Serbów, Chorwatów i Słoweńców, którego skuteczne funkcjonowanie i utrwalenie na mapie Europy wymagało rządów dyplomatów pokroju Pašicia i króla Aleksandra.

Książę Jerzy pozostawił po sobie kilka płomiennych przemówień wzywających Serbów do walki wyzwoleniczej wobec monarchii Habsburgów, a także utrwaloną w uzyskanych odznaczeniach heroiczną walkę podczas I wojny światowej. Był jednym z mecenasów rozwoju lotnictwa i motoryzacji na ziemiach serbskich oraz człowiekiem otwarcie sprzeciwiającym się niemieckiemu totalitaryzmowi. Nie dorównał wielkim przodkom, ale niesłusznie zapisał się w historii jako szaleńiec. Pamięć zbiorowa o nim wymaga rehabilitacji, ponieważ Jerzy z Karadziordzewićów stał się ofiarą narracji tworzonej na zamówienie, nieadekwatnej do jego życiorysu, niesprawiedliwej i zniekształconej.

A Sketch for a Portrait of Crown Prince George Karadorđević (1887–1972), Called Insane

Abstract

This article, entitled 'A Sketch for a Portrait of Crown Prince George Karadorđević (1887–1972), Called Insane', aims to outline the biography of Crown Prince George of Serbia. For many years, his biography was distorted and misrepresented due to political pressures in the various political forms of the states of which Serbia was a part.

Prince George went down in history as an insane man. However, contemporary sources indicate that the would-be king of Serbia was the victim of a conspiracy organised against him by Serbian political decision-makers. The plot at this level of state power was possible because Prince George, due to his impulsive nature, gave his opponents a pretext that finally led to his downfall.

Deprived of power and forcibly confined in a psychiatric asylum from 1925, the first-born of King Peter I regained freedom during World War II, in 1941. He refused to cooperate with the Nazis. After the war, in the reality of communist Yugoslavia, he withdrew from public life, remaining in the mass perception as an unbalanced, insane man, disregarding the standards of etiquette binding in the famous Karadorđević dynasty.

The article discusses the most critical events in the biography of Crown Prince George Karadorđević, describes the genuine, non-political contexts of the turning points in his life, and attempts to contribute to the discussion on the fall of the heir to the throne of the Kingdom of Serbia. At the same time, this is the first thorough presentation of Prince George's biography in Polish literature.

Эскиз к портрету князя Георгия Карагеоргиевича (1887–1972), называемого сумасшедшим

Аннотация

Целью данной статьи под названием «Эскиз к портрету князя Георгия Карагеоргиевича (1887–1972), называемого сумасшедшим» было изложение, в общих чертах, биографии князя Георгия Карагеоргиевича, чье жизнеописание подвергалось искажениям и лжи в течение многих лет в результате политического давления в различных политических формах государств, частью которых была Сербия.

Князь Георгий вошел в историю как человек, движимый безумием, а тем временем современные источники свидетельствуют о том, что несостоявшийся король Сербии стал жертвой заговора, затеянного против него влиятельными сербскими политическими деятелями. Заговор стал возможен на этом уровне государственной власти потому, что князь Георгий, в силу своего импульсивного характера, дал своим противникам предлог для осуществления процесса своего падения.

Лишенный власти и с 1925 года, принудительно заключенный в психиатрическую больницу, первенец царя Петра I вновь обрел свободу во время Второй мировой войны в 1941 году. В то время он отказался сотрудничать с нацистами, а в реалиях коммунистической Югославии полностью отошел от общественной жизни, оставшись в массовом восприятии как неуравновешенный человек, полностью пренебрегающий нормам этикета знаменитой династии Карагеоргиевичей.

В статье рассматриваются наиболее важные события биографии Георгия Карагеоргиевича, описывается истинный, неподверженный политическому давлению, контекст поворотных моментов его жизни и делается попытка присоединиться к дискуссии о падении наследника престола Королевства Сербия. Одновременно, это первое более широкое обсуждение биографии принца Георга в польской литературе.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Arhiv Jugoslavije (Archiwum Jugosłowiańskie w Belgradzie)

Archiwa Magazynu Moj Nedeljnik

Archiwa Radio Televizija-Srbije

Opracowania

Batowski H., *Rozpad Austro-Węgier 1914–1918*, Kraków 1982.

Čuvalo A., *The A to Z of Bosnia and Herzegovina*, Plymouth 2007.

Eberhardt P., *Przemiany demograficzno-etniczne na obszarze Jugosławii w XX wieku*, Lublin 2005.

Jandrić M., Vasiljević E., *Mathematical genius Mihailo Petrović – Mika Alas (1868–1943)*, „Scientific Technical Review” 68 (2018) no. 2, s. 3–9.

Janković Z., *U senci Nikole Pašića i Josipa Broza*, <http://vreme.com>.

Jovanović B., *Princ Đorđe – okolnost ili sudbina*, Beograd 2012.

Kovačević M., *Princ je ipak bio malo lud? Istine i laži o najčudnijem Karađorđeviću*, <http://blic.rs>.

Michalak P., *Ideologia monarchii króla Jugosławii Aleksandra Karađorđevića na łamach dziennika „Politika” w latach 1921–1934*, Poznań 2017 (niepublikowana rozprawa doktorska).

Mihailo Petrović Alas. Life, Work, Times, ed. S. Pilipović, G. Milovanović, Ž. Mijajlović, Belgrade 2019.

Miladinović I., Dragović R., *Početak rata spasao princa Đorđa*, <http://novosti.rs>.

Morawski K.S., *Krwawy przewrót w Serbii w 1903 roku: ustalenia w świetle archiwalnych relacji prasowych*, „Przegląd Geopolityczny” 15 (2016), s. 101–121.

Radojić I., *Đorđe Karađorđević: Srpski princ koji je i Hitleru i Titu rekao „Ne”*, <https://www.011info.com>.

Zovko L., *Studije iz pravne povijesti Bosne i Hercegovine 1878–1941*, Mostar 2007.

Живојиновић Д., *Краљ I Карађорђевић*, Београд 2003.

Карађорђевић Ђ.П., *Истина о моме животу*, Београд 1969.

Карађорђевић П. Ђорђе, <https://prvisvetskirat.rs>.

Летење младих Карађорђевића у пионирском добу ваздухопловства, <http://www.vazduhoplovnetradicijesrbije.rs>.

Милијић Д., *Принц Дјорђе повремено меду Србима*, <http://sloven.org.rs>.

Најмистериознији српски принц. Ђорђе Карађорђевић, јунак из давних времена, <https://srbin.info>.

Пешидијски нукови, <http://otadzbinapamti.rs>.

Konrad Sebastian Morawski, dr, historyk i politolog, autor artykułów naukowych i popularnonaukowych o tematyce bałkańskiej, współautor podręcznika akademickiego o dziejach państw bałkańskich, recenzent naukowy, znawca dziejów państw bałkańskich i bieżących procesów politycznych na Bałkanach (konrad.morawski@wp.pl).

Konrad Sebastian Morawski, PhD, historian and political scientist, author of academic and popular science articles on Balkan issues, co-author of a university textbook on the history of the Balkan states, scientific reviewer, expert on the history of the Balkan states and current political processes in the Balkans (konrad.morawski@wp.pl).